

*Ўзбекстан Республикасы халық білімдендіру министрлігі
Әжініяз атындағы Нөкіс мемлекеттік педагогика институты*

«Мекткпке дейінгі және Бастауыш тәлім методикасы» кафедрасы

**5111700 Бастауыш тәлім және спорт тәрбие іс тәлім бағдарының
4 д курс студенті**

БАЙЖАНОВА ГУЛМИРА САТЫБАЛДЫЕВНА

Бакалавр бітіру жұмысы

**Тақырып: «Бастауыш білімдендіруде оқушылардың білуге
қызығушылығын дамыту жолдары»**

**Ғылыми жетекші
Кафедра меңгериушісі
Хаткер**

**Абдимуратов П.
Айымбетов М.
Мырзабекова Г.**

НӨКІС – 2015

Қорғауға рұхсат етілді:

Факультет деканы
Кафедра басшысы
Ғылыми басшысы
Хаткер

доц. Сейтжанова У.
проф. Айымбетов М.
доц. Абдимуратов П.
Мырзабекова Г.

Бітіруші **Байжанова Гулмираның** «Бастауыш білімдендіруде оқушылардың білуге қызығушылығын дамыту жолдары» тақырыбында жазған бакалавр бітіріу жұмысы мемлекеттік аттестация комиссиясы жағынан көріп шығылып

қарар етеді:

Бітіруші **Байжанова Гулмираның** «Бастауыш білімдендіруде оқушылардың білуге қызығушылығын дамыту жолдары» тақырыбында жазған бакалавр бітіріу жұмысы мемлекеттік аттестация комиссиясы жағынан көріп шығылып « » бағасы қойылсын

МАК бастығы:

Ағзалары:

Тақырып: «Бастауыш білімдендіруде оқушылардың білуге қызығушылығын дамыту жолдары»

Кіріспе

I-бап.

Ұлттық тәуелсіздік идеясы-жас өспірімдердің білім, тәрбие алу қабілетін дамыту және жалғасуының негізі.

1.1. Жас өспірімдердің сабақ процесінде оқу-ойлау іскерлігін дамыту методтары.

1.2. Жас өспірімдердің жеке қабілетін білу және жетілістіруде ұстаз-шәкірт дәстүрлері.

II-бап.

Еркін қоғамымыз-оқушылар ұжымының білуге қызығушылығын жүзеге шығарудың педагогикалық негізі екендігі.

2.1. Оқушылардың жеке қабілетін жүзеге шығару көндікпелерін қалыптастыру .

2.2. Жас өспірімдердің дамуында еркін және шығармашылық жұмыстардың педагогикалық маңызы.

ҚОРЫТЫНДЫ

ӘДЕБИЕТТЕР

КІРІСПЕ

Жас өспірімдердің жеке қабілетін білудің педагогикалық негіздері білімдендіру процесінде оқушылардың оқу-ойлау іскерлігін ұйымдастыру және дамытуда жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту мәселесі заманағөй тәлім технологияларының стратегиялық бағдары есептеледі.

Президентіміз И.Каримовтың басшылығында мемлекетімізде жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту үшін істеп жатқан мүмкіншіліктер мен жағдайлар бүгінгі күні дүниелік деңгейде өзінің маңызын беруде. Мемлекетіміз басшысының бастамасымен жас өспірімдердің жеке қабілетін білудің және оны қолдау бойынша істеліп жатқан бір қанша шаралар, «Универсиада», «Баркамол авлод », «Умид нихоллари», «Зульфия» атындағы Мемлекеттік сыйлық, «Нихол» сыйлығы, Балалар спортын дамыту елімізде жаңадан жаңа нәтижелердің куәсі болуда.

Президентіміз И.Каримов тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап-ақ «Саламат ұрпақты тәрбиелеу-ұлы Мемлекеттің негізін, гүлденген тұрмыстың негізін салу дегенді білдіреді»-деп Мемлекетіміз саясатының ең маңызды бағдарын белгілеп берген еді. Жас өспірімдердің саламат, қабілетті, жеке пікірлі, кемел ұрпақтар болып қалыптасуының жүйесі жолға қойылып, бұл жүйе тәлім-тәрбие саласының ажыралмас бөлігіне айналды.

Спорт және саламат отбасы-саламат бала және саламат қоғамның негізі тақырыбында 2015 жыл, 24-ақпанда болып өткен Өзбекстан Республикасы Балалар спортын дамыту хоры мәжілісінде жас өспірімдер арасында спортқа қызығушылық, саламат болуға ұмтылу, спортпен шұғылданған жігіт-қыздар саламат және күшті, ой-пікірі тынық, әр қандай іске қабілетті Мемлекеттің,

Каримов И.А. «Саламат бала-қоғам көркі, Мемлекет таянышы». 24.02.2015

отбасының негізі болатыны атап өтілді.

Оқыту практикасы барысының көрсетуінше, мектеп оқушыларына беріліп

жатқан білімдер арқылы жас өспірімдердің жеке қабілетін білу мәселесі педагогика пәні алдында тұрған ең актуал мәселелерден бірі саналады. Жас өспірімдердің жеке қабілетін білу, бұл беріліп жатқан білімдердің беріктігі және тұрақтылығы мұғалім және оқушылардың оқу процесінде өзара қызметі және олар жағынан ұйымдастырылған оқу-ойлау процесіне байланыстылығы мәселелерімен тығыз.

Қазіргі кезеңде үздіксіз білімдендіру жүйесінде репродуктив оқыту кең қолданылған және ол тәлім бағдарының негізін құрап жас өспірімдердің жеке қабілетін өсіру және жетілістіру технологияларын үйретеді. Репродуктив методтар негізінде сабақ өтілгенде тақырыптың мазмұны ашып беріледі, соның мен тәлім процесінде оқушылардың ойлау және шығармашылық пікір жүрітулеріне күшті назар аударылуы талап етіледі.

Оқу ойлау іскерлігі процесінде пайда болатын білім түсінігі жас өспірімдердің жеке қабілетін өсіруде оқушыла есінде сақталатын мағлұматтарды өзінде сәулелендіріп, бұл білімдердің жас өспірімдердің жеке қабілетін қандай деңгейде дамытуына тәсірі үйреніліп оқушылардың берілген сұрақтарға қолданбалар жәрдемісіз жауап бергенде, педагог жағынан өздестіру деңгейі бағаланады.

Жас өспірімдердің жеке қабілетін білудің педагогикалық негіздері бұл мұғалімнің балаларды оқуға қалай үйрету керек, әр бір балада Отанға, туған жерге деген махаббатты, қайырымдылықты және әділдік сезімін мейрімсіздік пен жамандықтан аулақ болуға қалай тәрбиелеу керек, қоғам мүддесі үшін еңбек етуге қалай қалыптастыру керек деген сұрақтарға жауап беріп, бұлардың барлығын оқу тәрбие процесінде олардың қызығушылығы, ұмтылушылығымен есепке алу болып есептеледі. Бастауыш сынып кезеңінде жас өспірімдердің жеке қабілетін білу және дамуын анықтайтын белгілердің қалыптасуын және нығаюын қамтамасыз ететін уақыт.

Бұл мәселеде бастауыш сынып мұғаліміне үлкен жауапкершілік жүктелген, себебі жер жүзіндегі ең жақсы нәрселерге белсенді күресің болып шығуында мұғалімнің алып баратын тәлім-тәрбиелік методтары үлкен рол атқарып, жан-жақтама жетіліскен, саламат өспірімдерді тәрбиелеу басты мақсат есептеледі.

Балаларды кішкене уақтынан бастап ұжымшыл, өзіне және бір-біріне талапшаң адалдық және шындық, кеңпейілдік және принципіалдық сияқты характер белгілерін тәрбиелеу өте маңызды. Мемлекетіміздің Білімдендіру туралы Заңы жеке адамды тәрбиелеу, мектептің тәрбие жұмыстарын адамгершілікті және демократиялық принциптерге сәйкес алып бару талап етіледі. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімдері, сынып басшысы алып баратын тәлім-тәрбие жұмыстары жоспары төмендегіше тәрбиенің мақсат және міндеттеріне негізделеді:

- бастауыш сынып оқушыларының жеке дамуын қоғамдық-саяси және еңбек тәрбиесімен бірге қалыптастыру;

- мұғалімнің жас өспірімдермен қарым-қатынасы адамгершілік және демократиялық принциптерге негізделуі;

- мұғалімнің тәрбиелік жұмысы, сыныпта және сыныптан тыс сабақтарда өзін білуге үйретуі оқушылардың жеке дамуын анықтауға қаратылғандығы. Міне, осы негізде жас ұрпақты Мемлекеттік білімдендіру заңдырына сәйкес тәрбиелеу істрі алып барылса жүзеге асырылады. Өзбекстан Республикасы құқықи демократилық Мемлекет және бұралық қоғамдыуруда білімдендіру сасаты негізгі мәселе болып есептеледі. Өзбекстан Республикасы Конституциясының 41-статьясында: «Әр кім білім алу құқықына ие» деп көрсетілген.

Өзбекстан Республикасы тәуелсіз дамумен жүз берген барлық өзгерістер бұқаралардың тұрмысындағы қажеттіктерді амалға асыруда. Базар қатынастары мен тез даму, оған бейімдесу жеке адамның қасиеттері және кәсіптік шеберліктері қалыптасады. Болажақ кәсіп иелерінде бұндай қасиеттердің қалыптасуында мұғалім қызметі үлкен рол ойнайды.

Президентіміз И.А.Каримов «Кадрлар дайындаудың Ұлттық бағдарламасы» қабыл етілуі мен айтқан сөздерінде тәлім-тәрбие тізімін әр бір оқытушы балаларымыздың заманагөй білім алуына сай алып баруын талап еткен еді.

Мұғалім өзі жасап жатқан қоғамда өз қызметін қоғам мүдделері үшін қызмет ететін бұқараларды қалыптастырып, олардың да осы қоғамда жасауын қамтамасыз етеді. Оқытушы мұғалімнің еңбегі кең мәністе осы қоғамның өзін қалыптастырады. Ұлы чех педагогы Я.А.Коменский тәлім-тәрбие жұмысының маңыздылығы, ұлылығын сенімді сипаттап, өзінің өмірін жастар тәрбиесіне арнаған және осы бағдарда көптеген еңбектер жазған.

Оқытушының кәсіптік қызметінің ұнамды нәтижелерге ерісуінде оның жеке әдеп-инабаттылық, рухи қасиеттерінің негізгі фактор болатынын, ең алғаш, жеке үлгісі арқылы өзі тәрбиелеп жатқан әр бір жас оны қабыл етуі есептеледі. Жас ұрпақ еліміздің еңбек, қаһармандық дәстүрлерін өздестіріп, өзінен үлкен ұрпақтардың ең жақсы қасиеттері негізінде Отанға махаббат, оның экономикалық, саяси құдіретін нығайтуға ұмтылып, ата-бабалар ісін жалғастырады. Бұны әр бір оқытушы, сынып басшысы назарда тұтуы маңызды. Сынып басшысы мектепте ең жауапкершілікті және қажет функцияларды орындайды. Ол сыныпта тәрбиелік жұмыстардың ұйымдастырушысы, оқушылар тәрбиешісі.

Тәуелсіздік қоғамымызды бұданда күшті, берік құратын және онда жасайтын баркемел ұрпақ ол: рухи жақтан бай, білімді, физикалық жақтан күшті, қоғам бақыты жолында адал еңбек ететін, әдеп-инабатты, жоқары эстетик сезімге ие болуы керек.

Өзбекстан Республикасының күн сайын алып барып жатқан тәрбиелік жұмыстары нәтижесінде жаңа ұрпақтар тәрбиеленбекте. Мемлекетіміздің жалпы орта білім беру мектептері, кәсіптік білімдендіру орындары мен жоқары мектептерінде тәлім-тәрбие беруші педогогтар адамзат топтаған

қоғамдық тәжірибені жастарға үйретіп жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту жоқары жауапкершілік есептеледі. Қоғамдық маңызға ие ардақты міндет есептелген жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту міндеттерін орындауда, жаңа заманға сай педагог кадрлар дайындау, инновациялық технологиялар негізінде білімдендірудің сапасын жақсылау бүгінгі күндегі басты міндеттерден есептеледі.

Орта Азия халықтарының тәлім-тәрбиесі жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту, бұл туралы ұлы данышпандардың еңбектерінеде өз көрінісін тапқан педагогикалық-психологиялық мағлұматтар ұлттық педагогикамыздың негізгі мазмұнын құрап, бүгінгі тәуелсіздігіміздің нәтижелілігін асыруда, қоғамымыздың саяси,мәдени дамуында тоқтаусыз қызмет ете береді.

I-бап.

Ұлттық тәуелсіздік идеясы-жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту және жалғасуының негізі.

1.1. Жас өспірімдердің сабақ процесінде оқу-ойлау іскерлігін дамыту методтары.

Оқушылардың жеке шығармашылық қабілетін дамыту қоғамның негізгі міндеттерінің бірі саналады. «Кадрлар дайындау ұлттық бағдарламасының» бас мәселесі болған кемел шахсты тәрбиелеу мәселесі балалардың жеке қабілетін білу және дамыту, оларды рухи, физикалық жақтан жетілістіру мен бірге, еркін пікір, ойлау, жарату, оқу, білім алу сияқты жеке қабілеттерін тәрбиелеу , жоқары деңгейдегі маман болып шығуына тәсір ету басты мақсат есептеледі.

Қоғамымыз жас ұрпақтардың ақылды, терең ой-пікірлі, еңбек сүйгіш және саламат етіп тәрбиелеуді ең жоқары міндет етіп белгілеген және бұл міндетті амалға асыруда бірінші кезекте мектептегі тәлім-тәрбие екенін білу қажет.

Оқушылардың жеке қабілетін білу және дамытуда оқу процесінің негізгі мазмұны және мәнісі методикалық жолдарын және құралдарын істеп шығу болып есептеледі. Оқу процесінде оқушыларға түрлі өз бетінше жұмыстар тапсыру, қызықты оқиғалар, көркем әдебиеттерді оқуға бағдарлау және бұларды өзінше бағалау, өзара әңгіме, пікір алмасулар ұйымдастыру үлкен маңызға ие болады. Бұлар оқушы жас өспірімдердің пікірлеу қабілетін кеңейттіріп, өзінің түсініктерін, білгендерін еркін баян ете алуына негіз жаратады. Президентіміз И.Каримов: «Адам ой-пікірі еркін болмаса, кісінің міндетті зорлығынан, құлдығынан азат болмаса, ол толық еркін бола алмайды, яғни болашақ тағдірін рухи жақтан жетік адамдар амалға асырады»-деп айтқан еді.

Оқушылардың жеке қабілетін білу, үйрену жолдарынан бірі олар үшін ойлау, пікірлеу мәселелерін шешуге және тәжірибе-сынау методтарын

қолдану.Қолданған тәжірибе-сынау методтары оқушылар үшін қолай, ойлап табуға оңай, көз алдына келтіре алатын құбылыс және оқиғаларды өзіне қамтып алған болуы керек.

Мысалы, қазіргі заман талабына сай оқушылардың ақыл қабілетін қалыптастыру, осы арқылы шығармашылық, еркін ой-пікірі өсіп, кеңейіп және өсіп барады. Белгілі психологтар адам қабілеті деңгейін өлшеу үшін түрлі характердегі интеллектуал тесттерді істеп шыққандарын келтіру мүмкін. Г.Айзенктің «Жалпы шығармашылық қабілеттерді анықтау» атты тестін 2-сынып оқушыларында бұл методиканы өткізген. Тәжірибе сынақта 10 оқушы қатынасып берілген тапсырмаларды орындауға әрекет еткен.Бұдан 7 оқушы тапсырманы 80% орындаған. Бұған себеп, олар сыныптан тыс кітаптар (оқиға, ертек ж.б.) оқыған, еркін пікірлей алуы қиын, ойлауы төмен, зейні, ойлауы, тез қарар шығаруы, еркін баян етуі күзетілген. Үш оқушының ойлауын кеңейту, ақыл қабілетіне таянған түрде амалға асыру мүмкін.

Оқушылардың жеке қабілетін білу және дамытуда тәжірибе-сынақ метод сұрақтарының орны үлкен. Бұны мұғалім сабақ процесінде ұйымдастыра алуы, көргізбе материалдардан өнімді пайдалана алуы үлкен рол ойнайды. Өтілген әр қандай қызықты жаттығу оқушы ойында жақсы қалуы, дүниеқарасының кеңеюі, еркін пікірлей алу қабілетін өсіреді.

Білімдендіру процесінде оқушылардың жеке қабілетін дамыту, оқу-ойлау іскерлігін күшейтуде заманагөй тәлім технологияларының орны үлкен. Жалпы орта білімдендіру жүйесінде педагогикалық-психологиялық жаттығулар өткізу процесінде дидактикалық ойындар, проблемалы және модульді тәлім технологиялары, біргелікте оқыту, ақыл шабуылдары ұсылдарын қолдау арқылы оқушылардың жеке қабілетін дамыту және еркін оқу-ойлау іскерлігін жетілістіру мүмкін болады.

Педагогикалық және психологиялық деректердің көрсетуінше, еркін ой-пікір

тек өзінің түрімен емес ал, формасы бойынша да ажырайды. Яғни, түсіну, әңгіме және қорытынды. Осы орында педагогикалық, психологиялық әдебиеттерде еркін ой-пікірдің бірінші және екінші формасын баян етуге түрліше қатынастар келіп шығады. Психологиялық әдебиеттерде үкім, педагогикалық әдебиеттерде анализ мәнісінде талқыланады. Ойлау және пікірлеудің бұл түрін «шамалау» деп жүріту мақсатқа сай. Осыған сай жас өспірімдердің жеке қабілетін білудің педагогикалық негіздері еркін ойлау және пікірлеу болып, олар төмендегі формада көрінеді:

1. педагогикалық түсініктер;
2. педагогикалық шамалаулар
3. педагогикалық қорытынды.

Үздіксіз, ізбе-із және жүйелі тәртіпте педагогикалық пәндердің оқытылуы осы бағдардағы қызмет мазмұны, оны нәтижелі ұйымдастыру шарттері, оқытушы және оқушы ортасындағы қарым-қатынас мәнісі, тәлім-тәрбие барысында күтілген нәтижені қолға кірітуге мүмкіншілік беруші факторлар, олардың тәсіршендігін арттыру жолдары бойынша ғылыми мағлұматтар студенттер жағынан арнайы түсініктердің пұқта өздестірілуі үшін жағдай жаратады.

Педагогикалық түсініктер өзінде, осы түрдегі кәсіптік қатынасқа ие болған жалпы және маңызды қасиеттерді үйретеді. Жаңа процестің өтуінде керекті орынды тұтушы жағдайлар, оқиғалар және заңдар ортасындағы өз-ара байланысты жаратуға қызмет етеді. Мысал үшін “баға” түсінігінің өзіне белгілі тізімге ие процесс қасиетін жаратушы төмендегі жағдайларды пайда ете алады.

- 1) белгілі педагогикалық пән (мысалы, “Педагогика тарихы”) бойынша жаттығулардың бар дидактик шарттеріне сай эффекті пайда етілгенін;
- 2) Пән оқытушысының педагогикалық күші және кәсіптік тәжірибесін;

- 3) Оқушының оқу пәніне болған қатынасын және де қызығуын;
- 4) Оқушы жағынан арнайы пән бойынша өздерістірілген теориялық білім және де практикалық көндікпе білім жетілістіру деңгейін асыру;
- 5) Оқу пәнін оқытудағы бар мәселелер немесе ерісілген жетістіктер;
- 6) Жалпы жағдайда студенттердің оқу пәні бойынша орташа өздерістіру көрсеткіштерін;
- 7) тәлім кезеңі (бір оқу жылы, семестр, жалпы тәлім кезеңі 4 немесе 5жыл) нәтижесін;
- 8) болажақ педагогтардың кәсіптік – білім жетілістіру көрінісін.

Белгілі педагогикалық түсінікке сай болған қасиеттерді анық ажырата білу оқушылар жағынан оның пұқта өздерістірілуіне мүмкіншілік жаратады. Мысалы, студенттерді “оқу жоспары” түсінігі мен таныстыруда оған сай болған төмендегі қасиеттерін ажыратып көрсету мақсатқа сай ;

- 1) оқу жоспары- білім орталығы жағынан сөзсіз амал етілуі қажет болған Мемлекет құжжаты есептеледі.

2) онда білім орталығының түрі және бағытына қарай сыныптар немесе топарлар бойынша үйренілуі қажет болған оқу предметтері арнайы предметтер үшін ажыратылған апталық сағаттар көрсетіледі;

3) Жалпы орта білімдендіру орталықтарының оқу жоспарында табиғи пәндер (математика, физика, геометрия, химия, биология, табиғи география, астрономия, сызу информатика) және социал-гуманитар пәндер негіздері, экономикалық география, құқық экология, ана тілі, шет тілі орта арнайы, кәсіп-өнер және де жоқары білім орталықтарының оқу жоспарында болса жалпы пәндер мен бірге олардың жұмыс барысы бағдарларынан келіп шыққан

жағдайда мамандық пәндері (мысалы, педагогикалық бағдардағы сияқты білім орталықтарында педагогикалық пәндері- “Педагогика”, “Педагогика тарихы,”Педагогикалық технология, ”Инновациондық педагогика, ”Әлеуметтік педагогика”, “Отбасы педагогикасы”) және де методика пәндері орталық орынды иелейді.

4) Оқу жоспарына, сондай-ақ білім алушылардың қызығу, қалауын қанағаттандыру және де олардың жалпы немесе арнайы қабілеттері, кәсіптік білім жетілістірулерін дамыту мақсатында факультатив немесе арнайы курстар да кіргізіледі;

5) Білім орталықтарының басқышына сай оқу жоспарынан орын алған пәндер бойынша жалпы апталық жүктеме 24 сағаттан 36 сағатқа дейін белгіленеді;

6) Оқу жоспары пәндерінің оқытылу тәртібіне сай бір оқу жылында екі рет бекітіледі (оқу жылының басында және екінші жарым жылдық алдында);

7) Оқу жоспары білім орталықтарының Педагогикалық кеңесі жиналысында қаралады және орталық басшысының қолымен бекітіледі.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілеті және білімін өсіруде бүгінгі күнде оқушылар жағынан интерактив білім ұсылдарынан кең пайдаланылуда. Солардан, “Ақыл шабуылы” және “кластер” методтары болып, оларды қолдану уақытында белгілі түсінік белгілі құбылыстың маңызын толық және анық жаратып бере алатын түсініктер жиындысын пайда етуге болады. Түсініктер жинағын жарату әр бір бөлек түсініктің жалпы процесіндегі орны және маңызын белгілеу мен бірге, сыртқы тізімнің логикалық тізімін табуға жәрдем береді.

Педагогикалық пәндерді оқыту процесінде өздестірілген теориялық білімдердің белгілі тізімі негізінде ой-пікірлер алға қойылады. Онда педагогикалық ойлардың көрсетілуі үшін тәлім-тәрбие барысындағы білімдерді пұқта өздестіру ұсыныс етіледі. Педагогикалық білімдер, түсініктерін пұқта

өздестірілген жәнеде амалда оны ен жайдыруда толық қамтамасыз ете алған студенттер кәсіптік жұмыс барысында үлкен маңызға ие болған құбылыстар және негізгі ой-пікірлерін алға қоя алады.

Теориялық білімдерді практикаға белсенді ендіру үшін ойлау бекітіледі, немесе бекар етіледі. Ойлар педагогикалық құбылыстар ортасындағы байланысты сәулелендіреді. Мысалы, “адам әлеуметтік орталықта және оның тәсірінде көрінісі” деген ойда “адам”, әлеуметтік орталықта және “көріністе” сияқты түсініктер ортасындағы байланысты анықтау мүмкін. Педагогикалық ой-пікірдің және бір көрінісі – бұл педагогикалық қорытындылар саналады. Педагогикалық қорытындылар педагогикалық түсініктер немесе идеялар ортасындағы өз-ара байланыстылыққа негізделген жағдайда, сондай-ақ ойларға сай шығарылады.

Сондай етіп, педагогикалық қорытындылардың дидактикалық және тәрбиелік жақтан дұрыс болуы педагогикалық қатынасты үнемді пайда етуді қамтамасыз етеді және де жүзеге келу мүмкіндігі болған қатынастардың алдын алады. Осы себепті жоқары білім орындарының талаптарына педагогикалық білімдерді беру барысында оларда өздестірілген түсініктер негізінде педагогикалық ойларды алға қою және олардан қорытындылар шығара алу көндікпе, білімді жетілістіру көріністеріне назар аудару мақсатқа сай.

Тәуелсіздік идеяларын күшейтуде жоқары оқу орны, орта және жалпы білімдендіру орындары оқытушылары мен оқушыларының мақсатқа анық бағдарланған ғылыми және жоспарлы іскерлігі үлкен маңызға ие.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде бүгінгі күні мектеп мұғалімдерінің оқушыларға жоқары деңгейде тәлім-тәрбие берулері, оқушылардың оқу бағдарламаларын Мемлекеттік талап деңгейінде өздестіруді қамтамасыз етулері; оқушылардың әдеп-инабаттылық ережелеріне бойсынуы, олардың қадір-қасиетін білуі, еңбекке, тәртіп-заңға, ата-аналарға, жалпы адамгершілік қадрияттарға және қоршаған орталыққа құрметпен

қарауға тәрбиеленуі, өздерінің бүкіл қызметі және жеке үлгілері мен жалпы адамгершілік әдеп-инабаттылық ережелеріне ақиқат, әділет, Отан сүйішілік, жақсылық сияқты сыпаттарға ие болуларын қамтамасыз ету, өсіп келе жатқан ұрпақтардың бір-бірін түсіну, халықтар, ұлттар ортасында тыныштық, татулық рухында тәрбиеленіп баруларын қамтамасыз етуі шәрт.

Оқушыларды рухи-ағартушылық жұмыстарын ұйымдастыру және оларды нәтижелі амалға асыруда жетік топар басшыларының орны ерекше маңызға ие.

Біздің жас ұрпақ халқымыздың жауынгерлік, еңбек дәстүрлерін өздестіріп, өздеріне үлкен ұрпақтардың ең жақсы қасиеттерін, идеялық сенім және шыдамдылығын сіңдіруі, Отанға махаббатын, оның саяси, әскери күш-құдретін күшейтуде ата-бабалары істерін жалғастыруы және жетілістіруі басты мақсат есептеледі. Бұларды әр бір оқу орны оқытушылар мен сынып басшылары назарда тұтулары маңызды.

Ұлы рус педагогы К.Д.Учинский «тәрбие жұмысы сондай бір өзгешелікке ие, барлығы белгілі және түсінікті, кейбіреулерге өте оңай іс болып көрінеді, адам бұл іспен ғылыми және практикалық жақтан қанша таныс болса оңай көрінуі мүмкін, бірақ арнайы білім керек»-деген еді. Бұндай білімнің жоқтығы жанұя тәрбиесінде көптеп қателікке алып келеді, сынып басшысы ата-аналар мен істесуде бұны әлбетте есепке алулары керек.

Сыныптан тыс жұмыстар педагогикалық процестің ажыралмас бөлігі екені, мұғалім өз пәні бойынша оқушылар мен істелуі қажет болған жұмыстар сабақтық және бағдарламаларда көрсетілген.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде қоршаған орталыққа болған қарым-қатынасты күшейту, бұнда сыныптан тыс жұмыстар үлкенмаңызға ие. Мұғалім және сынып басшысының негізгі міндеттерінен бірі бала тұрмысы жағдайларының өзіне тән жақтарын үйреніп жас өспірімдердің жеке шығармашылық қабілетін өсіруде сынып

басшысының оқушылар мен өз-ара әңгімесі уақытында оқушылыр әдеп-инабаттылық мәселелері мен байланысты әр түрлі хабарларды алады.

Өсіп келе жатқан жас ұрпақта қоғамға жат әр қандай әрекеттерден аулақ болуға үйрету мектептің, тәлім-тәрбие жұмыстарының міндеті есептеліп, бұл жөнінде қажет жағдайлар жарату, баланың дүние қарасын және белсенді тұрмыс позициясын қалыптастыру үлкен маңызға ие болады.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде бүгінгі күні сынып басшысы оқушыларды жан-жақтама тәрбиелеудің, тәрбие жүйесін істеп шығудың ғажайып технологияларын жаратуда. Мысалы, балалардың құқықын қорғау үш тәрбиелік маңызтда көрінеді: 1. Әдеп-инабаттылық жағы, оқушыларды заңдылық және құқық нормаларына амал қылу үшін біргелікте тәрбие жұмыстарын алып бару өз-ара сенімді тудырады; 2. Дидактикалық жағы-оқушылардың тәртіп бұзушылыққа қарсы күрес алып бару формаларының әр қилылығы, олардың алдын алу жолдары бойынша білімдерін кеңейту; 3. Практикалық жағы- оқушыларда заңшылық және құқық түсініктерін пропагандалау мен олардың ұқып және көндікпелерін қалыптастыру.

Оқушыларды құқықи тәрбиелеу уақытында мақсатқа ерісудің қажет факторларынан бірі құқықи хабар-информацияның үш түрден тұратын-мазмұнды, операциялы және мотивациялы жетілісуі болып табылады.

Мұғалім және сынып басшысының негізгі міндеттерінен бірі оқушының тұрмыс жағдайы өзгешелігін үйрену, бұл процесте ұнамсыз тәсірлерге берілушең оқушыларды анықтау мүмкіншілігі туылады. Оқуға қызығуы төмен, адамдарды құрмет етпейтін, мектеп, жанұя, қоғамшылық тәсірінен ұзақтасқан оқушылар тайпасы мен тәрбиелік жұмыстар алып бару қажет. Ата-аналар балаларының талабын орындаушы ретінде қаралмауы, оларға құқықи жанұя және неке туралы міндеттерді заңды білуі керек.

Құқықи тәрбие бұл жеке адамда құқықи сананы, кәсіптік жетілсуді

қалыптастырушы ұйымдастыру, үздіксіз тәсір ету механизмі есептеледі. Оқушыларда құқық сананы қалыптастыру оқытушы-мұғалім, сынып басшысының педагогикалық шеберлігі, психологиялық білімі мен амалға асырылады. Құқық білім дәлел, оқиғалар, олардың мазмұны, тәрбиелік тәсірі мен нәтижелі болады. Оқушылар қоғамда қалыптасқан нормаларды түсінуі және оларға амал қылуы қажет, бұның үшін қоғамдық белсенділік, құқықты қорғау, құқық сананы қалыптастыру қажет. Өсіп келе жатқан жас ұрпақтың саламат талабын қанағаттандыру мұғалім, тәрбиеші және ата-аналардың педагогикалық-психологиялық білімі және шеберлігіне байланысты. Бұл оқушыларда әдеп-инабаттылық, құқық мінез-құлықты қалыптастыруға ұнамды тәсір етеді.

Оқушылардың әдеп-инабаттылық ой-сезімдері сынып басшысының көрсетпесі, пікірі, шешімі мен нығайып, рухи көз-карас, сенім қабыл етеді және өздестіріледі.

Тәуелсіз Өзбекстанның жан-жақтама дамуының негізгі факторы мектеп, жанұя және қоғамшылықтың біргелікте алып баратын тәрбиелік жұмыстары есептеледі.

Өзбекстан Республикасының «Білімдендіру туралы» Заңы және «Кадрлар дайындау Ұлттық бағдарламасы» нда жанұяның қоғам, Отан алдындағы жауапкерлігін аңдап жететін кемел ұрпақты тәрбиелеуге үлкен назар аударылады. Бүгінгі күнде бұл іске мектеп, жанұя және қоғамның өз-ара байланыстылығына қажеттік күшеюде. Мектеп тәрбиелік тәсір көрсетудің педагогикалық жақтан мақсатқа сай факторларына және мүмкіншіліктеріне ие.

Республикамызда халық білімдендіруіндегі реформалар тәлім-тәрбие процесін заманагөй, ұлттық көрініске енгізу басқышын өткізуде. Заманагөй, ұлттық білім беру білімдендірудің барлық тарауында қарым-қатынас, халқымыз психологиясы, үрп-әдет, дәстүрлері, тілі, әдебиеті негізінде ұйымдастыру болып табылады. Бұл процесс мектепте тәрбиелік жұмыстарды

түптен жаңалау, мектеп ұжымы, қоғаммен бірге ата-аналар бұнда үлкен рол ойнайды. Олардың қызметін дұрыс ұйымдастыру мектепте метод бірлеспесі қызметіне кең жауапкершілік жүктейді.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде мектеп ұжымы, метод бірлеспесінің мақсат және міндеттері, жұмыс мазмұны білімдендіру, мектеп, тәлім-тәрбие алдында тұған жалпы міндеттерден келіп шығады. Бұл жалпы міндеттер әр бір мектепте, сыныпта және оқушы қызметінде өзіне тән жағдайлардан келіп шығып іс алып барады. Оқытушы методикалық жақтан бірлеспесі істі ұйымдастыру үшін әр бір сынып басшысы жұмыс жүйесін терең жан-жақтама үйрену, қорытынды шығару мақсатқа сай.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде сынып басшысы оқушылардың мектептен тыс және сыныптан тыс тәрбие жұмыстарын ұйымдастыруы, ата-бабаларымыз істерін бүгінгі күннің қажеттілігіне айналдыру тәлім-тәрбиедегі қайта құрулардың бекемделуін көрсетеді. Оқушыларды рухи, әдеп-инабаттылық тәрбиелеуде мектеп, мұғалім және сынып басшысының қоғаммен алып баратын жұмыстары тәрбиелік маңызға ие. Қоғам бұл махалла, өзін-өзі басқаруда саяси, мәдени істерді алып бару орталығы болып, балаларды тәрбиелеу, назардан шетте қалдырмау, бір балаға жеті көршің жауапкер деген қарақалпақ халқының ұрпақтан-ұрпаққа өтіп келе жатқан қадірияты дамудың барлық басқышында үлкен рол ойнайды.

Оқушыларда адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруда қоғам, махалла және онда өткізілетін әр қилы мейрамдар, тойлар үрп-әдет, дәстүрлері мен ажыралып тұрады. Халқымыздың рухи дүниесі, эстетикасы ұлттық қадірияттар негізінде біріккен болып, олар мен достық, татулық нығайып барады.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде мектепте сынып басшысының іс жоспарын үйрену мен педагогикалық ғылыми методтарын пайдаланамыз: 1. Сынып оқушыларының сабақта және сабақтан

тыс уақыттарда өзіне тән өзгешеліктерін үйрену; 2. Оқушыларға тиісті педагогикалық-психологиялық характеристиканы үйрену; 3. Сынып басшысы мен әңгіме; 4. Сынып басшысының методикалық жұмыстарын үйрену.

Жас өспірімдердің жеке шығармашылық қабілетін өсіруде бүгінгі күні мектеп, жанұя және қоғамның мектеп оқушылары тәрбиесі бойынша алып баратын жұмыс нәтижелілігін асыру мақсатында қазіргі күн талабынан келіп шығатын міндеттер:

1. мектеп, жанұя және қоғамның өз-ара сенімі және құрметі;
2. бірге істесу қызметінің қажеттігі, мүмкіншіліктері, міндеттері және абзалдықтарын анықтау;
3. оқушылардың жүріс-тұрыс ережелерінен келіп шығып бір түр талаптардың қойылуы;
4. географиялық жасау жағдайы, адамдардың тұрмыс тәрізі және қызметін есепке алу;
5. тәрбиеде жүйелілік, байланыстылық принциптеріне амал қылу;
6. оқушылардың өз-өзін басқару және шығармашылық қабілетін дамыту;
7. оқушыларды мектеп, жанұя және махаллада болатын барлық тәрбиелік жұмыстарға қатынасуын қамтамасыз ету. Бұл мәселелерді амалға асыруда мектеп, мұғалім және сынып басшысы оқушылар үстінен педагогикалық-психологиялық бақылау орнатуы керек.

Мектепте оқушылар сынып басшысы метод бірлеспесінің мақсаты сынып басшысын идеялық-саяси, ғылыми-теориялық жақтан дайындау және осы негізде олардың педагогикалық шеберлігін арттырудан тұрады. Осы мақсаттарды амалға асыру үшін сынып басшысы метод бірлеспесі өз алдына төмендегі міндеттерді қояды:

- мұғалімнің оқушыларда ойлау-пікірлеу білім деңгейін көтеру, оларды тәрбие теориясы білімі мен құралдандыру;
- оқушылардың ғылыми-методикалық дайындығын жетілістіру;

- оқушылардың ұлттық үрп-әдет, дәстүрлер рухында тәрбиелануінің жол және ұсылдарын істеп шығу;

- оқушылар қоғамдық ұйымдары камолот құжаттары мен таныстыру;

- алдыңғы технологиялар, тәжірибелерді үйрену және сынып басшысы жұмысына кіріту бойынша ұсыныстар беру;

- жас өспірімдердің сыныпта өз бетінше істеу ұқыптылығын басшыларына алдыңғы, тәжірибелі сынып басшыларының методикалық жәрдемін ұйымдастыру.

Сынып басшысы метод бірлеспесі жұмыстарын ұйымдастыруға сыныптан және мектептен тыс тәрбиелік істер ұйымдастырушысы жауапкер болады және олар сынып басшысы метод бірлеспесінің іс жоспарларымен толық танысып алады. Метод бірлеспе сынып басшысы үшін шығармашылық лабороториясы есептеледі. Онда сынып басшылары жұмысына тиісті барлық сұрақтарға жауап және жаңа идеялар бойынша іс алып барылады.

Сынып басшысы метод бірлеспесі төмендегі бағдарлар бойынша жұмыс алып баруы мақсатқа сай болады:

- сынып басшылары жұмысы мазмұны, оны алып бару. ұйымдастыру методикасына сай ғылыми мәселелерді үйрену, осы мәселелерге байланысты жаңа әдебиеттерді оқу және талқылау;

- сынып басшысы жұмысын ұйымдастыру бойынша методикалық қолданбалар, көрсетпелер, лекциялар дайындау;

- сынып басшысы оқушылар мен алып баратын тәрбиелік жұмыстарын жоспарластыруға үйрету;

- әр бір сыныптың өзіне тән өзгешеліктерін есепке алған түрде тәрбиелік жұмыстар мазмұнын анықтауға жәрдемдесу;

- мектепте тәрбиелік шараларды педагогикалық анализ ету талабын істеп шығу;

- тәрбиесі ауыр оқушылар мен істесу методикасын істеп шығу;

- сынып басшыларын оқушылар ата-аналары мен істесу методикасын үйрену;
- көргізбелі тәрбиелік шаралар өткеру және оларды ұжым талқылауына қою;
- сынып басшыларының шығармашылық есеп берулерін тыңдау;
- жас сынып басшыларына методикалық жәрдем, индивидуаль консультация, оқушылар мен істесу технологиясын жарату;
- пән оқытушылары сыныптан тыс жұмыстарды ұйымдастыру бойынша көрсетпелер істеп шығу.

Бұл шаралар жалпы және шамалау характеріне ие болып, жағдайға қарап оларды көбейту немесе азайту мүмкін. Методика кабинетінде сынып басшылары үшін өз алдына бұрыш ұйымдастыру және бұны «Сынып басшыларына жәрдем» немесе «Сынып басшылары сіздер үшін» деп атауға болады.

Істелген бұрышта ең жақсы тәрбиелік іс жоспары үлгісі, сынып тәрбиелік іс жоспары, сынып тәрбиелік жаттығулар өткерудің үлгі іс-жоспарлары, оқушыларға жазылуы керек болған педагогикалық-психологиялық характеристика үлгісі, қызығулары бойынша істелетін үйірме жұмыстары және бұдан тыс Камолот жастар ұйымы бойынша көрсетпелер, тәрбиелік жұмыстар қорытындысын көрсетуші графиктер жан- жақтама жәрдем береді.

Сынып басшылары метод бірлеспесі бастығы мектептің жылдық және алдағы жоспарын істеп шығуда метод бірлеспе бастығы есептеледі. Мектепте ата-аналар комитеті оқу-тәрбие жұмыстарына жәрдем беретін негізгі күш. Ата-аналар комитеті мектеп, жанұя мен біргелікте алып баратын тәлім-тәрбие жұмыстарының негізгі құралы болып қызмет етеді.

Ата-аналар комитетінің негізгі іс бағдары оқушылардың жеке қабілетін дамытуда мектеп, жанұя ортасындағы бірлікті нығайту және дамытуды өз алдына мақсат етіп қояды. Соның мен мектептегі ұжым істерінде оқушылар ата-аналарының белсенді қатынасуы, сыныптан тыс жұмыстарда оқушылардың жеке қабілетін білу өз алдына тәрбиелік істер мен байланысады.

Нәтижеде оқушылар ұжымы арасында мектепке болған қызығу, тәлім-тәрбиелік жұмыстарда шығармашылық өзгерістер сезілерлі деңгейде пайда болады.

Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіруде мектеп, жанұя және қоғам арасындағы байланысты нығайту, бұнда ата-аналар комитетінің ролін күшейту үлкен орын тұтады. Мектеп пен істеп шығару, аталық кәрханалар байланысы педагогикалық тәлім-тәрбиені нығайту, жас өспірімдердің оқу процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіру болашақ ұрпаққа қамқорлықты күшейту болып табылады. Мектептерде ата-аналар мен сынып басшылары жаңа жылға дайындық, сынып бөлмелерін істеу жұмыстарын біргелікте алып барады. Білім орындарында ата-аналар көрсетпесі мен оқушылар тәрбиесі мен шұғылданушы арнайы топар түзіліп, бұлар махалла, ішкі істер бөлімі, аталық ұйымнан өкілдер кірітіледі. Ата-аналар комитеті ағзалары сынып басшысы мен оқушылар үйіне барады, жанұя мен жақыннан қатынас етеді, мәдени тұрмыс, материалдық тұрмысы мен жақыннан таныс болады. Ата-аналар комитеті жас өспірімдердің жеке шығармашылық қабілетін дамыту міндеттерін орындауда:

1. Мектеп ата-аналар комитеті ағзалары педагогикалық кеңесте қатынасып, мектепте жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін қалыптастырудың жолдарын шешуге қатынасады және керекті кеңестер береді.
2. Жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіру жолдары қажет болған предметтерді дайындау, қажет жағдайларды пайда ету, махалла, ұжым және аталық кәрханалар керекті басшыларға талап қоюға құқылы.
3. Ата-аналар комитеті мектепте жас өспірімдердің сабақ процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсірудің жолдарын нығайтуды жолға қоюда мектеп басшылығы мен біргелікте іс алып барады.

4. Әр бір ата-ана жас өспірімдердің оқу процесінде жеке шығармашылық қабілетін өсіру жолдарын жолға қояды.

5. Мектеп оқытушылары мен барлық ата-аналар оқушылардың жеке шығармашылық қабілетін өсіру үшін тәлім-тәрбиелік жұмыстарды алып барады.

Бұндай міндеттердә әр бір ата-ана, мектеп мұғалімі, барлық оқушылар үйреніп, өздестіріп кең қолданады. Мектеп ата-аналар комитеті махаллаларда ата-аналар, ұжым алдында түрлі семинар, әңгімелер ұйымдастыруы, тәрбиелік білім, көндікпе пайда етуі жас өспірімдердің жеке шығармашылық қабілетін өсіруде үлкен маңызға ие

1.2. Жас өспірімдердің жеке қабілетін білу және жетілістіруде ұстаз-шәкірт дәстүрлері.

Ұлттық тәуелсіздік негізінде елімізде жүз беріп жатқан оқиғалар жастарда еркін пікірлеуді қалыптастыру және тәрбиелеу , ұлттық өзін-өзі білу және ұлттық сана-сезімді дамытуда мұғалім-ұстаз үлкен рол ойнайды. Жас өспірімдердің жеке қабілетін білуде оқушылардың қызығушылығын, ұқыбын дамыту, ой-пікірін қалыптастыру мәселелері бүгінгі күні педагогикалық процессте үлкен маңызға ие. Бұнда ұстаз-шәкірт тізімі, ежелден шығыс тәлім-тәрбиесі, ұстаз-шәкірт дәстүрлері, ата-бабаларымыздан мұра қалған ұстазға құрмет, назар, білімге, тәрбиешіге болған дыққат-назар түсініктері бүгінгі күні Мемлекетімізде жоқары деңгейде қолдап-қуатталып заманагөй педагогикалық методтар мен терең байланысып кеткен.

Қайсы кезеңде болсада зиялы-данышпандардың арман-тілегі жас ұрпақты саламат, күшті, әдеп-инабатты, рухи жақтан жетік адам етіп кемелге келтіру болған. Осы негізде үлкен ұрпақтардың педагогикалық мұралары бүгінгі күнде де терең үйреніліп отбасында, мектепте жас өспірімдердің ұлттық тұрмыс тәрізіміз, үрп-әдет, дәстүрлеріміз негізінде тәлім-тәрбие алуына негіз болып қызмет етеді.

Халық педагогикасы тәрбиелік тәжірибелері, ұлттық үрп-әдет, дәстүрлер, үлкен ұрпақтар әр бір жасты кемел таптырудың мектебі болып есептеледі. Сондықтанда үлкен ұрпақтар тәжірибесі,үгіт-насихат негізінде «Ұстаз атаңнан ұлы», «аталар сөзі-ақылдың көзі», деген өнегелі сөздер тәлім-тәрбиеде кең қолданылады.

Мұғалім қоғамның ең алдыңғы қатар, мәдениетті, сауатты өкілі ретінде қаралуы, болашақ ұрпақтың мектепте білім алып, кәсіпке бағдарланып кемелге келуі өзінің педагогикалық-психологиялық тәсір ету механизмдері қоғамның әрекеттегі күші есептеледі. Ата-бабаларымыз не ексең соны орасың деп келешегіміздің қандай болуы бүгін қандай тәлім-тәрбие беруімізге, олардың

жүрегінде қандай сезімдерді пайда етуімізде, қандай жақсы нәрселерді толтыруымызға байланысly.

Мектепте оқушылардың бір-біріне мейірімділігі, татулығы, силасықты қарым-катынасы барлық уақыт жақсы нәрселерге ұмтылу мұғалім, әсіресе сынып басшысының тәрбиелік тәсіріне байланысты болады. Ғылым зерттеу жұмысы бойынша және педагогикалық-психологиялық практика істері мен көптеген тәлім-тәрбие орындарын күзеткенімізде, жас ұрпақ, оларды тәрбиелеу сияқты міндеттер көпшілік жағдайда өзі боладылыққа салынып, бұның салдарынан жас ұрпақтың физикалық, биологиялық, психологиялық жақтан әлсіздігін тудыратыны көрінеді. Әр бір ата-ана өз өмірі жалғастырушыларын қанша жақсы көрседе оларды бағуда бүгінгі күн мүмкіншілігінен дұрыс пайдалана алмайтыны, қазіргі техника мен технологиялық дамудың кескін күшейген кезінде олардың бала тәрбиелеуге күшінің әлсіздігі, тәрбиелік білімінің жетіспеушілігі, бүгінгі ұрпақтардың психологиялық өзгешелігі жан-жақтама қарым-қатынасты талап ететіні көрінеді. Демек, жас ұрпаққа жан-жақтама тәлім және тәрбие беру бүгінгі күнде білімдендіру орындары және ол жердегі маман кәсіп иелерінің қызметі мен амалға асырылуы қажеттікке айланып баруда.

Жас ұрпақ тәрбиесі бүгінгі күн талабы мен үйлес болуы, бұнда ұжым психологиясы, телевидение, радио, газета-журнал, кино-театрларға бару, жаңаша үрп-әдеттер мен байланысуы, мәдени-материалдық қоры бір қанша жеткілікті болуы талап етіледі. Осы негізде оқушылардың мектепте және мектепке дейінгі тәрбие орындарында әдеп-инабатты кемел табуына ерекше назар аудару талап етіледі. Балалардың барлық уақытмейірім, назарды талап етуі тәбиғи. Халықтың көп ғасырлық тәрбие тәжірибесінде, пайдаланылған ұсыл және данышпандық білімдері жас ұрпақтың әдеп-инабатты тәрбиесі оның рухи, мәдени жетіскендіктері мен байланысуы керек болады. Біздер данышпандардың, жазушылардың, адамзат тарихында із қалдырған ұлы

адамдардың өмірі, тұрмысы бүгінгі күнде жас ұрпақтарды әдеп-инабатты, ақылды және еңбексүйгіш етіп тәрбиелеуде өздерінің шексіз тәсіршең күшіне ие екенін көреміз. Балалардың әдепті, ақылды және еңбек сүйгіш, ел азаматтары болып кемел табуында әр бір тәрбиеші, педагог мұғалім және мектептегі сынып басшысының орны жоқары тұрады. Әдеп-инабаттылық тәрбиесі отбасы, мектептің көркі, келбеті есептеледі. Сондықтан ата-бабаларымыз балаларды жастайынан ана-Отанына сүйіспеншілік, туған жерді қадірлеу сияқты ағла қасиеттер мен байытып, мазмұнды кемел таптырып отырған, бұнда әсіресе ата-ана және мұғалімнің үгіт-насихаттары, үлгілері, психологиялық-педагогикалық білімділігі шешуші маңызға ие. Ұстазды құрмет ету халық педагогикасында ең ағла қасиет, жоқары әдеп-инабаттылық есептелген.

Шығыс халықтарының ұлттық үрп-әдет, дәстүрлері әр бір жас ұрпақ санасына және жүрегіне ата-бабалардан мұра құндылықтарды, тұрмыстық тәжірибелерді сіңдіру, олар айтқан данышпандық пікірлерін басшылыққа алу жоқары әдеп-инабаттылық белгісі деп бағаланады. Үлкендер алдында әдеп сақтау, тәртіпті болу, айтқан тапсырмаларын орындау, өзінен үлкендерді төрге шығару, үлкендерге сәлем беру, олардың барлық орында кейнінен жүру, айтқан сөздерін құнт пен тыңдау тәртіп-ережелері отбасында бұрыннан үйретіліп және тұрмысқа сіңіп кеткен дәстүрлер. Бұлардың бәрі адамгершілік, халқымыздың ұрпақтан-ұрпаққа өтіп келе жатқан жақсы тәрбиелік дәстүрлері ретінде ұлықталады.

Жас ұрпақ тәрбиесінде халқымыз еңбекті бас тәрбие ұсылы ретінде пайдаланады. Себебі адам тәрбиесі еңбекке болған қарым-қатынасына қарап белгіленуі еңбек тәрбиесінің маңызы, тәрбиенің мазмұны есептеледі. Барлық халықтардың ең алдыңғы дәстүрлері еңбек процесінде пайда болған. Халық тұрмысын, жасау тәрізін еңбек тәрбиесі арқылы білуге болады.

Еңбек дәстүрлерінің тәрбиелік маңызын, оны жас ұрпақ тәрбиесінің негізі деп есептеу, еңбектің тәрбие негізі екенін, жеке адамның әдеп-инабаттылық қасиеттерінің қалыптасуы деп біледі. Балалардың еңбекке назар қойып өсуі оның жан- жақтама қалыптасуында, отанға махаббат, оны қорғау, батырлық ең алдыңғы тәрбиелік көріністер.

Жас өспірімдердің жеке қабілетін дамыту әдеп-инабаттылық тәрбиесіне байланысты алып баратын жұмыстарда балаларды еңбекке тәрбиелеу , оларда ұлттық тәуелсіздік сезімін күшейту, жоқары адамгершілікті, білімді болуға ерістіру болып есептеледі. Ұл балалар мен қыз балалардың өздігін үйрену, өзін қадірлеу, тұрмысқа, дүниеге көз-қарасын қалыптастыру басты міндеттер болады. Мысалы, қыз балалардың үй ішіне жәрдем етуі, ас дайындау, тігу-пішу жұмыстарын үйренуі, ұл балалардың егін егу, оларды тәрбиелеу , жинап теру ж.б. әдеп-инабаттылық тәрбиесінің көріністері есептеледі.

Халық педагогикасында әдеп-инабаттылық тәрбиесі тұрмыс тәрізіміз, үрп-әдеттеріміз негізінде өзінің тәрбиелік дәстүрлеріне ие. Бұлар халық дастандары, ертектері, аңыздары және олардағы қаһарманлық образдар, елі, Отаны үшін берілгендік, сүйген жарына опадарлық, жасы үлкен ата-аналарымыздың үгіт-насихаттарына құлақ салу сияқты жоқары адамгершілік қасиеттер өзінің тәрбиелік тәсірі мен орын алады. Мысалы, бір ертеkte қырсық, еңбек қос жақпас, еріншек баланы тәрбиелеу көрсетіледі. Күндерден бір күн ата жас баласымен даладан қайтып келе жатып, жолда жатырған тағаны көріп қалады және баласына аттан түсіп тағаны алуды бұйырады. Ол, неге керегі бар, деп алмайды. Атасы еш нәрсе деместен, тағаны өзі алып жолдыжалғастырады. Олар қалаға келіп жетіп тағаны теміршіге беріп пұлдайды және оған қалуа сатып алады. Ұлына мән бермеген түрде алған қалуасын өзі жеп келе береді. Бұны көрген баласы олда қалуаны жегісі келеді, бұны білген атасы қалуаны жерге түсіріп жібереді және баласы оны лезде алып аузына салады. Аз уақыттан кейін және қалуаның бір бөлегін жерге түсіріп жібереді, баласы және еңкейіп алып

жейді. Сонда, атасы, эне, балам, көрдің бе, бір рет еңкейіп алмаған қалуаға неше рет еңкейіп алуға мәжбүр болдың, демек, еңбек етсең жисің деп кеңес береді.

Шығыс тәлім-тәрбиесінде еңбек жақпас баланы барлық уақыт қаралап келеді. Мектеп балаларды тұрмыстық тәрбиелік дәстүрлерге тынымсыз тәрбиелеп, еңбекке көндіктіріп, ата-ананың, мұғалімнің жетегінен шықпай бахытты кемел табудың орайы есептеледі.

Қазіргі уақытта халқымыздың ұжым болып еңбек ету дәстүрлері тұрмысымызда кең орын алап баруда. Мысалы, мектеп оқушысынан бастап жоқары оқу орны студенттері арасында әрқилы мейрамдар, белгілі мемлекеттік күндер қарсаңында ұжым болып жұмыс істеу, яғни, шембілік өткеру үрдіске айналды. Бұның тәрбиелік маңызы, адамдардың ұжым болып бірлігін күшейтуде үлкен маңызы бар. Шембілік ұжымды еңбек ету ұжымға айналдырып, адамдар ортасында достық, жолдастық қасиеттерін жүзеге шығарудың, балаларға дәстүри еңбек тәрбиесін үйретудің орны болып есептеледі.

Мемлекетімізде көктем айларында жап-салмаларды тазалау, Наурыз мерекесі құрметіне шембілік өткеру дәстүрге айналған. Еңбекші халықтың наурыз мерекесі күндері диқаншылық, табиғатқа қатынасы, еңбек жылының басталуы сияқты белгілерді көрсетеді. Бұлардың адамгершілік, әдеп-инабаттылық тәрбиелік маңызы ұлы болып, онда баршаның қатынасуы, елдің ырыс-несібесі болған жерге дән себу және де жыл бойы өнімнің мол болу дерегі ретінде қаралады. Ежелден еңбек бойынша жаратылған, ұрпақтан-ұрпаққа өтіп келе жатқан үрп-әдет, дәстүрлер, халық данышпандығы үлгілері тәлім-

1.Мунавваров А. Оила педагогикасы. Т. 1994. 63 б .

тәрбиенің негізі болып келуде.

1.Мектепте сынып басшысының тәрбиелік дәстүрлерінің жалғасы

балаларды жастайынан өнерге, кәсіпке, еңбекке үйрету болып келген. Мектепте алдыннан жастарды бірінші кезекте өнерге үйрету, жақсы оқуға үйрету үрдіске айналған. Ұрпақтан-ұрпаққа өтіп келе жатқан өнерге үйрету дәстүрлері зергерлік, ұсташылық, тігушілік, егіншілік түрлері болып, балалар қанша оқымысты, білімді болса да бұндай өнер түрлерін үйрету шаңарақ тәрбиесінде ең үлкен дәстүри тәрбие түрлері болып есептеледі. Қыз бала, ұл бала өнерлі болуы қайырлы іс деп есептеледі және бұл халық тәрбиесінде үлкен орын иелейді.

Мектепте оқушылардың кәсіп-өнер иелеу дәстүрлерін жалғастыру және бұларға амал қылу түрлі тарау бойынша маман кадрлар дайындаудың негізі болып әрқандай жас кейін қандай кәсіп иесі болса да оны тез меңгеріп алады.

Мемлекетіміздің Кадрлар дайындау Ұлттық дәстүрі ата-аналардың мектеп пен тығыз байланыстылығына, балаларының қандай кәсіпке қызығуы белгілі дәрежеде олардың қызығушылығына байланысты екендігінде.

Мемлекет саламат ұрпақты тәрбиелеу ұлы Мемлекетің тырнағын қалап, абат тұрмыс негізін құру Мемлекеттік саясаттың негізгі бағдары болып есептеледі. Өзбекстан тәуелсіздігінің алғашқы күндерінен - ақ болашақты көздеп перзенттеріміз бізден көре күшті, білімді, дана және әлбетте бақытты болуы керек, деген арман- ниетті

өзінің алдына негізгі мақсат етіп қойды және бұл үшін барлық қажетті жағдайлар жаратылды.

Ұлттық тәуелсіздік, әсіресе, бай тарих және мұраларымыз, әдемі үрп-әдет және салт дәстүрлерімізді қайта тіктеу өз кезегінде, жас ұрпақты ұлттық және жалпылық қадрияттарға құрмет пен қарау рухында тәрбиелеуге берік орталық жаратуда. Рухи және физикалық жақтан саламат ұрпақты өсіріп тәрбиелеу мәселесі біз үшін жалпы ұлттық, жалпы Мемлекеттік деңгейдегі міндет болып, бұл болашақ мақсаттарымыз жолында амалға асырылып жатқан

істерімізді ізбе-із және жауапкершілікпен жалғастыру бүгінгі саясатымыздың негізгі орталығында болып, бұл бағдарда түпкілікті реформалар басқышпа - басқыш амалға асырылуда. Саламат ұрпақтың кемелдігін физикалық, рухи және ақыли жетіктік деңгейімен белгіленеді. Өзбекстан халқы - балажанды халық оның рухи-тәрбиелік өзгешеліктері, адамилығы кеңпейілдігі міне осы бала сүюшілігінде айқын көрінеді. Кемел адам тәрбиесі ұлттық құндылықтар жәрдемінде амалға асырылады, құндылықтар бар болса, адам денесі күш қуатқа толы болады. Бұлар адам ақылын және зейінін өткірлестіреді, адам тұрмыс тәрізін қоғамның талаптарына сайластырады.

Міне бұндай ұлттық құндылықтарымыздан; ұлттық тәуелсіздіктің өзі ең ұлы, ең қадірлі құндылықтар болып есептеледі. Бізге ұлы тарихымыздан белгілі біздің ата - бабаларымыз ғажайып ұлттық құндылықтарымыз негізінде теңсіз ұлы тұлғаларды және ғылымпаздарды кемелдік шыңына жеткізді -Ал-Фараби, Абу Али Ибн Сино, Абу Райхан Ал Беруни, Ал Хоразми, Сақыпқыран Амір Темур, Алішер Науайы, Захириддин Мұхаммед Бабур, Сулайман Бахырғани, сияқты ұлы тұлғаларды дүниеге келтірді және дүниеге танытты. Халықтар және ұлттар ортасындағы кеңпейілдік-ұлы құндылықтардың бірі. Екінші жер жүздік ұрыс кезеңінде Россияның фашисттер басып алған аудандарынан 1941-жылдың өзінде-ақ көшіп келтірілген бір миллионнан артық баспанасыз қалған бағушысыз адамдарды, солардан 200мыңнан астамы жетім, ата-анасынан айырылған балаларды Өзбекстан халқы кеңпейілдікпен өз отбасыларына қабылдап, достық, мейірімділік көрсетті. Ұрыс кезеңіндегі қиыншылықтардан өзтері ауыр жағдайда болуына қарамастан, өздері жемей оларға жегізді, өздері ішпей ішкізді және өздері кимей оларға кигізді.

“Тарихтың ойыны да, қанды соғыстары да, табиғи апатшылықтар және аштықта халқымыздың адамилық табиғатына дақ түсіре алмады”,-деген еді Құрметті Президентіміз Ислам Каримов. Адамилық, қонақжайлылық, әсіресе,

кеңпейілдік халқымызға тән ежелгі құндылықтарымыздан саналады.

Қазіргі глобалдасу процесінде түрлі қауіптер, соның ішінде, идеологиялық рухи және хабарлардың қарама-қарсылықты кезеңінде теңсіз ұлттық құндылықтарымыз негізінде мәнауи және физикалық саламат болған жастардың санасы және дүние тануын қалыптастыру өте маңызды және негізгі мәселе.

Жас ұрпақты қорғау үшін олардың және жалпы адами құндылықтарға, тарихи мәдени мұрамызға құрмет және іззет сезімін қалыптастыруымызда Ұстаз-шәкірт дәстүрлері қатынастарынан пайдаланамыз. Жас ұрпақтың болашақта жетік шахс болуы үшін тәрбиелік дәстүрлерді, адамдар мен қарым-қатынасы, бір-бірі менкездескенде, ең алғаш “Ассалаума-әлейкум” деп сәлемдесіп, құрмет көрсетуі білдіріледі. Міне, осы калам арабшадан алынған болып, “Сізге тыныштық жар болсын” деген мәністібілдіреді. Ғылыми білім мен тұрмыстық білім бір-бірі мен ажыралмас байланысты болып жас ұрпақтың білім және ұқыбын дамытуда үлкен рол ойнайды.

Тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап-ақ ел тыныштығын сақтау Мемлекетіміз саясатының негізгі мақсатына айналды. Өзбекстан дүниеде бірінші болып, Орталық Азияны ядро құралынан тыстағы майданға айналдыру, халық аралық терроршылыққа қарсы күресу орталығын түзу және басқа да тыныштықты сүюші ұсыныстар мен шықты.Бұлар өз кезегінде жаңа ұрпақтардың дүниелік білімін күшейту, өздері жасап жатқан елдің саяси-қоғамдық деңгейін терең білу мүмкіншілігін жаратады.

Халқымыздың ежелден келе жатқан қадірлі және ғажайып үрп-әдеттері, үгіт-насихаттары бар. Елге махаббат, Ана-Отанды қадірлей білу, өтірік сөйлемей, біреудің ақысына қиянат етпеу, үлкенге құрмет, кішіге іззет көрсету ұсылардың қатарына кіреді. Бұлар халқымыздың өмірі, жасау тұрмыс тәрізі,

мәнауияты және менталитетіне терең сіңіп келген.

Ұлттық тәуелсіздік идеясы түрлі партияларға, діндерге қарасты қоғам ағзаларының көз қарастарын біріктіреді және жалпы дамудың мүдделеріне қызмет етеді.

Ұлттар аралық татулық идеясы - жалпылық құндылық болып, ол әр қилы халықтардың біргелікте жасайтын аймақ және Мемлекеттердің ұлттық дамуын белгілейді, осы орындардағы тыныштық және тұрақты дамудың кепілдігі болып қызмет етеді.

Оқушылардың әдеп-инабаттылық тәрбиесінің бірі халқымыздың қонақжайлылық, тұрмысымызға сіңіп кеткен ағла қасиеттерінен есептеледі. Қонақ атаңнан ұлы деген сөздер халық тәлім тәрбиесінің мазмұнын көрсетеді.

Мектеп тәрбиесінде мұғалім сынып сағаттары өсіп келе жатқан жас ұрпақтардың адамдарға мейірімді, жақын және олар мен бірге болуына жақсы тәсір тигізеді. Қонақжайлылық қонақ келсе ырысқы келеді деп ата-бабаларымыз қонақ үшін барын беріп жақсы құрмет-іззет етіп сыылаған, қонақжайлылық дәстүрлерінің үлкен тәрбиелік маңызға ие екенін көрсетіп келген. Бір қатар мейрам мәресімдерде ата-мен бірге балаларда қонақжайлылық етіп өз үйінде немесе, қонаққа бару оларға үлкендердің назары, құрметі балаларда да қонақжайлылық тәсірлерін пайда етеді. Қонақжайлылық балаларда мінез-құлық, білім, ұқыбын күшейту, мәдени, рухи қасиеттердің дамуына жақсы тәсір етіп отырады.

Мектепте бастауыш сынып оқушыларының жеке қабілетін білу және жетілістіруде ұстаз-шәкірт дәстүрлері үлкен рол ойнап, оқытушы-тәрбиешілердің басшылығында достық, жақындық, бірлік сезімдерін пайда етуге ежелден үлкен назар қаратылып келінген. Халықтың алдыңғы өкілдері есептелген педагог мұғалімдер достықты, жақындық, туысқандықты әрқашан қадірлеп және оларды жас өспірімдердің тәлім-тәрбиесінде кең қолданып

келген. Жас өспірімдердің жеке қабілетін білу және жетілістіруде достық халықтар ортасындағы, ұлттар және адамдар ортасында үлкен ауызбірлік, қарым-қатынас үлкен күшке ие болып және бұл туралы бір қанша мысалдар өзінің тәрбиелік маңызыне ие.

II-бап.

Еркін қоғамымыз-жас өспірімдердің жеке қабілетін жүзеге шығарудың

педагогикалық негізі екендігі.

2.1. Оқушылардың жеке қабілетін жүзеге шығару көндікпелерін қалыптастыру .

Оқушылардың жеке қабілетін жүзеге шығару көндікпелерін қалыптастыруда және олардың жан- жақтама гармоникалық дамыған, физикалық жақтан саламат, рухи жақтан жетік кемел адам болып жетілсуінде оқытушының ролі шексіз. И.Каримов «Кемел ұрпақ-Өзбекстан келешегінің негізі» атты тарихи сөздерінде бұған ерекше тоқталып, әсіресе бастауыш сынып оқытушылары жоқары мағлұматты, өз пәнін жақсы білетін, заманагөй технологиялардан хабардар, кең дүниеқарас, педагогикалық, ұйымдастырушылық қабілеттері жоқары, шығармашыл адамдар болуын көрсеткен еді. Көп нәрседен хабардар болу, көп білу өз бетінше пікірлеу, өз қабілетін жетілістіру тәлім-тәрбие процесінің нәтижелі жағы есептеледі.

Оқушылардың жеке қабілетін жүзеге шығару көндікпелерін қалыптастыруда жас өспірімдердің қоғамдық белсенділік деңгейін қалыптастыру, оқушылардың оқу, тәлім-тәрбие, өзін-өзі тәрбиелеу еркіндік және өз бетіншелікке ұмтылдырады. Баланың жеке қабілетін жүзеге шығару көндікпелерін қалыптастыруда бүкіл өмірі бойы айнала-орталық үйретеді. Пікірлеуді жолдан шығару оңай, бірақ оны ізге түсіру қиын. Ойды «Табиғи» болмаған жаттығулар тізімі мен ізден шығару мүмкін. Бұндай ақылды, миді бұзудың «дұрыс» жолдардан бірі білімдерді көз-көрекі жаттап алу есептеледі. Тап сондай жол мен өздестіргендерді амалда қолдай алмайтын адамдардың көбеюіне жол ашып беріледі. Балаға нені болсын үйрету, сондай-ақ тәуелсіз пікірлеуге үйрету және оның шахсына үлкен дыққат-назарын талап қылады. Оқушыларда тәуелсіз пікірлеуді дамыту үшін білімдерді өздестіру процесін

шеберлі оқытушы сондай ұйымдастыру керек, бұл процесс барысында оқытушылардың санасы шынығып қалмастан, мәселелерді тәуелсіз шешіп қабілеті, тәуелсіз пікірлеу қабілеті және жаттығу қылдыру қажет. Алдын ала пікірлеуге үйретуде сұрақты дұрыс қоя алудан бастау керек. Пән әр қашан әне сондай бастаған-сұрақты қоя алудан, мәселені міндетті баян ету шешімі жоқ мәселелерді әрекеттің мәлім ұсылдар, мәлім жолдары мен шешуге әрекет етілген. Ақылды сондай тәрбиелеу керек, қарама-қарсылық ашулану үшін себеп емес, бәлкім тәуелсіз істеуге, нәрсенің өзін тәуелсіз қарап шығуға ұрынсын. Бұл болса диалектиканың қарапайым талабы. Диалектика болса, конкрет ойлаудың синонимі.

Тәжірибелі оқытушы әр қашан оқытушыларды мәселеге, мәселелі жағдайлардан алып келеді. Бұған алып келуде бір жақтан, барлық алдын өздестірілген мәселелер белсенді пайдаланылады, екінші жақтан мәселенің шешімін табу ақырына жеткізілмейді, және бір «кіші қосымша» жеке талқылау, қарапайым ойлау, тәуелсіз әрекет талап қылынады. Егер оқушы бір неше ұрынулардан соң, оқытушының айтып беруін күтпестен, бұндай жағдайдан шығу жолын еркін, өз бетінше тауса, ол интеллектуал болашаққа үлкен адым қойған болады. Бұндай адым мыңдап дайын білімдерді «өздестіруден» абзал.

Ойлаудың жоқары деңгейі әр қашан өз-өзі мен бәсекелесе алу көрінісінде сәулеленеді. Жоқары деңгейде пікірлейтін адам әр қашан бәсекелесуге дайын болады. Ол әр қашан барлық қарама-қарсылықтарды жеңе алады, оған жауаптан қарсы пікірлерді дайындап қояды. Әр бір жалпы ақиқатты тәуелсіз тексеріп көруге үйретің, оқушыға жалпы ақиқат пен жалғыз факт арасындағы қарама-қарсылықты шешуге жәрдемдесің. Өне осы ұсыл мен оқушыда пікірлеу көндікпесін дамыту мүмкін, тек ғана бұл жол мен еркін пікірлейтін, идеологиялық шыныққан, дүние қарасты, сенімді кемел адамдарды тәрбиелеу мүмкін.

Оқушы бастан сипат, аксиомаларда сипатталған дайын нәтижелерді

барлық формулаларды «өздестіру» қажеттігін аңдайды. Бірақ оқушы олардың жаңалық ашу жолын қайталау қажет. Өне сондай бұл формулалар белгісіз рецепттер ретінде емес, бәлкім анық мәселелердің анық ақиқи, жалпы принципі ретінде өздестіріледі. Әр бір еркін пікірлеуге үйретуді істеуші мұғалімнің өзі алдын пікірлеуге үйренуі қажет. Бұл болса оқытушы өз іскерлігінде жалпы теориялық, негізінен жалпы философиялық, жалпы психологиялық принциптерді қолдауды аңдатады. Оқытушы бұның үшін орындалуын күтпеуі кейінгі ақыли еңбектен, пікірлеуден азат ететін кімнің болсын дайын дидактик жаңа педагогик технологияларды алып келуді күтпеуі керек. Адам өзі орындай алмайтын нәрселерді басқаларға үйрете алмайды, мектеп пікірлеуге үйретуі қажеттігін білдіреді. Бұл жағдай қазіргі жоқары педагогикалық оқу орындарында білім алып жатқан студенттерді заманағөй рухта пікірлеуге үйрету қажеттігін білдіреді, яғни тәлім-тәрбие беріп жатқан біз ұстаздар алдына ұлы жауапкершілікті жүктейді.

Өзбекстан Республикасы «Білімдендіру туралы» Заңы «Кемел ұрпақ Өзбекстан келешегінің негізі» атты кітапта тұрмысымыздың ең маңызды мәселесі тәлім-тәрбиені қайта-құру, оны заман талабы деңгейіне көтеру қажеттігі, тәлім-тәрбие жүйесін өзгертудегі негізгі мәселе біріншіден мұғалімдердің өздері заманағөй білім беруі, кәсіптік мамандығын жетілістіруі, алдын өздері заманағөй қасиеттерге ие болуы керектігі туралы айтылады.

Әр қандай кәсіпке ең алғаш мұғалім-тәрбиеші үйретіп, оқытады Демек, бүгінгі күн оқытушысы жас ұрпақтың әр жақтама қабілетті болуы үшін инновацион технологиялардан пайдалануы керек. Оқытушы қоғамның жас ұрпақ тәлім-тәрбиесіне бағдарланған бұйыртпасының орындаушысы. Тәрбиеші-ұстаз болу үшін, басқалардың ақыл-ойын өсіру, шынайы азамат етіп жетістіру, жоқары қасиеттерге ие болу керек. Мұғалім өз кәсібінің білгірі, Мемлекетіміз жағынан алға қойылған қайта құрулардың нәтижелі шешімін табуы, бүгінгі тәуелсіздік жағдайында мұғалім кәсібіне талаптың артып

баражатқаны жаңа заман мұғалімінің басты белгілері болып табылады.

Өзбекстанның тәуелсіз Мемлекет ретінде дүниеге бет бұруында және аброй-атағының танылуында педагог-оқытушылардың өз орны және ролі бар екенін білуіміз керек. Тәлім-тәрбиеде мұғалім және тәрбиеленуші арасындағы қарым-қатынас бірін-бірі дамытатын, бір-біріне өтетін өзара байланысты процесс. Кадрлар дайындау Ұлттық бағдарламасында көрсетілген барлық міндеттер республикамыздың интеллектуал деңгейін арттыруға қаратылған болып, бұл ең алғаш мұғалім-педагог кәсібіне болған қарым-қатынасы түптен өзгертуге, оның рухи, әдеп-инабаттылық кемелдігін көтеруге қаратылғандығын білдіреді. Бұл орында заманагөй педагог-оқытушының қызмет міндетін ғылыми-теориялық анализ ету төмендегіше көрінеді: 1. оқытушы педагогикалық жұмысқа қабілеті бар, шығармашыл, іскер, адамгершілікті болуы; 2. ұлттық және жалпы адамгершілік құндылықтарды аңдап жететін, діни-дүниелік білімдерден хабардар, рухи, әдеп-инабатты адам ретінде абырой-назарға ие болуы; 3. әр қандай ағымдар, көріністерге өзінің тұрақты позициясына ие, Өзбекстан және Қарақалпақстанның тәуелсіз Мемлекет ретінде дүниеге танылуына жас ұрпақты сендіре алатын болуы; 4. Отан сүюшілік идеясы мен қанық, өз тәрбиеленушілерінде әне осы жолға бастап білуі; 5. педагогикалық – психологиялық білім, ғылыми-теориялық және практикалық білімдерді иелеген; 6. балаларды сүю, олардың рухи кешірмелерін білу, жас және индивидуал өзгешеліктерін есепке алып қарым-қатынаста болу; 7. Еркін және шығармашылық пікір, талапшаң, әділетті болуы; 8. әдепті, өз тәрбиеленушілерінде осындай қасиеттерге ерістіруі; 9. өз сөзі және істеген ісіне балаларды сендіруі, 10. оқушыларға берілетін білімді ізбе-із, принципті амалға асыруы; 11. оқытушы мәдениетті, өзінің тәрбиеленушілері үшін идеал болуы керек.

Мұғалім осындай қасиеттерді өзінде біріктіре алса, Мемлекетіміздің Кадрлар дайындау Ұлттық моделінде көрсетілген педагогикалық принциптерге толық

жауап бере алады.

Педагогикалық кәсіпті иелеу үшін табиғи қабілет пен рухи қасиеттерге де ие болуы керек. Бүгінгі күннің мұғалімі жас өспірімдердегі жеке қабілетті жүзеге шығару үшін оқу, білім алу көндікпелерін қалыптастыруда тәлім-тәрбие процесі нәтижелілігін арттыруда жастардың еркін пікірлеу қабілетін өсіруі, өз үстінде істеуі, қоғамда болып жатқан өзгерістер, оқиға және құбылыстарға өз қарым-қатынасын білдіруі негізгі шәрті есептеледі.

2.2. Жас өспірімдердің дамуында еркін және шығармашылық жұмыстардың педагогикалық маңызы.

Жан- жақтама гармоникалық жақтан дамыған, физикалық дені сау, ақли жетік кемел адамдарды тәрбиелеу де оқытушының ролі өте ерекше. Бұл туралы жұртбасшымыз И.А.Каримов Олий мәжлістің IX-сессиясында айтып өтілген "Кемел ұрпақ Өзбекстан келешегінің негізі" атты тарихи сөздерінде ерекше тоқталып, әсіресе бастауыш сынып оқытушылары жоқары мағлұматты, өз пәнін терең білетін, заманагөй технологиялардан хабардар, дүние қарасы кең педагогик, ұйымдастырушы қабілеті жоқары, шығармашыл шахстар болулары қажеттігі айтып өтілген еді.

Көп нәрседен хабардар болу, көп білу өзінше пікірлеуге,ойлауға үйретпейді. Оқушыны еркін ойлау, пікірлеуге қандай үйрету мүмкін деген сұрақ туылғанда, баланы дұрыс жүруге әр қандай ана оңайлық пен үйретуі мүмкін, бірақ пікірлеу үшін әр қандай тәжрибелі педагог және бір қалыпты орната алмайды; балаға терең ойлау және пікірлеуді бүкіл өмірі барысында айналадағылар үйретеді. Пікірлеуді жолдан шығару оңай, бірақ оны ізге түсіру қиын, табиғи болмаған жаттығулар тізімі мен адам ой-пікірін жолдан шығару мүмкін. Бұндай ақылды миды бұзудың "дұрыс" жолдарынан бірі білімдерді көзкөрекі жаттап алу есептеледі. Тап сол жол мен өздестірілгендерін амалда қолдай алмайтын адамдардың көбеюіне жол ашып беріледі. Балаға нені болсада үйрету, сондай-ақ еркін пікірлеуге үйрету оның жеке өзіне деген үлкен дыққат – назарды талап етеді. Оқушыларда еркін пікірлеуді дамыту үшін білімдерін өздестіру барысында тәжрибелі оқытушы сондай ұйымдастыру керек, бұл процесс барысында оқушылардың тек естеу қабілеті жаттығу етіп қалмастан, мәселлерді еркін шешу қабілеті,еркін пікірлеу қабілеті және шынығып баруы қажет. Алғаш пікірлеуге үйретуде сұрақты дұрыс қоюдан бастау керек. Пән әр қашан әне сондай басталған,- сұрақты қоя алудан, мысалы, міндеті баян ету шешімі жоқ мәселелерді әрекеттің белгілі ұсылдары, белгілі жолдар мен шешілуіне әрекет етілген.

Ақылды сондай тәрбиелеу керек, қарама – қарсылық ашулану үшін себеп емес, бәлкім еркін істеуге, нәрсенің өзін еркін қарап шығуға үйренсін. Бұл диалектиканың қарапайым талабы. Диалектика болса конкрет шындықтың синонимі.

Тәжірибелі оқытушы барлық уақытта оқушыларды мәселеге, мәселелі жағдайларға алып келеді. Бұған алып келуде бір жақтан, барша алдын өздестірілген қатынас пайдаланылады, екінші жақтан, мәселенің шешімін табу ақырына жеткізілмейді, және бір “кіші қосымша” жеке қатынасық қарапайым шығармашылық ой-пікірдің еркін әрекетін талап етеді. Егер оқушы бір неше ұрынулардан соң, оқытушының айтып беруін күтпестен, бұндай себептен шығу жолын еркін тапса, ол ақыл даму бағдарына үлкен адым қойған болады. Бұндай адым мыңдап дайын білімдерді “өздестіруден” абзалырақ.

Ойдың жоқары деңгейі әр қашан өз-өзі мен айтыса алу көндікпелерінде белгіленеді.. Жоқары деңгейде пікірлейтін адам әр қашан тартысуларға дайын болады. Ол әр қашан барша қарама-қарсылықтарды жеңе алады, оған жауапты қарсы пікірлерді дайындап қояды. Әр бір жалпы шындықты еркін тексеріп көруіне үйретің, оқушыға жалпы шындықпен жеке факт аралығындағы қарама-қарсылықтарды шешуге жәрдемдесің. Сол ұсыл мен оқушыда пікірлеу көндікпесін дамыту мүмкін, тек сол жол мен еркін пікірлейтін, идеялық шыныққан, кең дүние қарасты, сенімі күшті кемел адамдарды тәрбиелеу мүмкін.

Оқушы басынан-ақ белгілі аксиомаларда белгіленген дайын нәтижелерден пайдаланады жүздеп, мыңдаған жылдар алдын өткен ұрпақтар ашқан барша формулаларды ойлап табу қажет екенін біледі. Бірақ оқушы олардың жаңалық ашу жолын қайталауы қажет. Өне сондай формулалар белгілі рецепттер ретінде емес, бәлкім анық мәселелердің анық, шынайы, жалпылық жағы ретінде өздестіріледі. Әр бір еркін пікірлеуге үйретуді

қәлеуші ұстаздың өзі алғаш пікірлеуге үйрету қажет. Бұл болса оқытушы өз қатынасында жалпы теориялық, негізінен жалпы философиялық, жалпы психологиялық жақтарын қолдауын біледі. Оқытушы бұның үшін орындауды күтіп тұрмастан, кейінгі ақыл еңбегі, пікірлеуі жоқ кімнің де дайын дидактикалық жаңа педагогикалық технологияларды алып келуін күтпеуі қажет. Адам өзі істей алмайтын нәрселерді басқаларға үйрете алмайды. Мектеп пікірлеуге үйретуі қажет, - бұл болса оқытушының өзі пікірлеуге үйренуге қажеттігін білдіреді. Бұл жағдай қазіргі педагогикалық оқу орындарында оқып жатқан студенттерді заманағөй рухта пікірлеуге үйрету қажет екенін білдіреді, яғни тәлім - тәрбие беріп жатырған біз ұстаздар алдына үлкен міндеттер қояды.

Оқушылардың еркін білім алу процестерін пайда ету үшін және оны басқару - әр бір оқытушы үшін жауапкершілікті және қиын педагогикалық процесс. Іскерлік және еркіндікті көрсету туралы пікір жүрітілгенде, өз-ара байланысты екі көрініске назар қарату қажет. Біріншіден, оқушыларда білім алуға болған сезімді күшейту; білімдерді еркін иелеу, өз дүние қарасын көрсетуге үйретуден тұратын болса, екіншіден өздестірген білімдерді практикалық жаттығулар және еркін қатынаста қолдануға үйретуден тұрады.

Өз бетінше жұмыс оқушылардың білімдерін өздестіру құралы, оларда адам қәсиеттері ретінде қатынасық және еркіндікті көрсету, ақыл қабілеттерін дамыту мүмкіншілігі болып табылады. Мектепке бірінші рет адым қойған оқушы әлі өз іскерлігі мақсатын еркін қоя алмайды, өз әрекеттерін жоспарластыру, олардың амалға асырылуына түзетулер кіріту, нәтижелерді қойылған мақсат пен салыстырып көруге күші жетпейді.

Тәлім процесінде ол әр қилы білімдерді алу, оқу тапсырмаларын орындауға мүмкіншілік беретін еркіндіктің жетерлі жоқары деңгейіне ерісуі керек.

Тәлім алу процессі оқушыларды жаңа білімдермен таныстыру, мүмкіншілік етілген білімлерді қабыл етулері, еркін қайта іздеулері, осы негізде білім, көндікпелерін пайда етуді өз ішіне алады. Еркін жұмыстың негізгі міндеті жоқары білімді адамды көрсету, себебі тек ғана еркін интеллектуал және мәнауи қатынас процестерінде ғана адам дамиды.

Тәлімде оқушының еркін қатынасы: әр қилы жақындықтар еркін қатынас түзілісі “Еркіндік” түсінігі және оның міндеттері әр қандай пән құбылыстар немесе предметтерді тек сипаттау және түсіндіруді, бәлкім адам мүдделерінде бұл құбылыс және предметтерді басқару керек болса, оларды өздестіруді өз алдына міндет етіп қояды. Құбылыстар жетерлі деңгейде сипатталған және басқару және өзгерту мүмкін болады. Пәнде басқару және өзгерту жақтары және ережелері тиісті болған көрсетпелерді орындайды. Сондай етіп, предмет немесе құбылысты үйренуде біз, ең алдымен, оның мен танысуымыз, оны терең көріп шығуымыз керек. Оның әр бір бөлімдері міндетіне қарап өз-ара байланыстығын анықтау, кейін болса сипаттап беруіміз керек. Предмет немесе құбылысты сипаттауда түсіндіру, барлық заңдықтарды белгілеу, кейін болса оларды қандай орындалу, қайсы әрекеттер жәрдемінде оларды өзгерту жағынан көрсетпе беруі керек.

Өз-бетінше жұмыс - оқу жаттығуларын пайда ету көрінісі, тәлім методы емес. Оны оқушылардың еркін білім алу іскерлігіне тарту, логикалық және рухи бірлестіру құрамы деп қарау орынды.

Қоғамда заманагөй мектептің алдына қойған негізгі талабы ғылыми істеп шығару, социал мәселелерді еркін жарата алатын, пікірлеуге ие болған, өз негізін алға сүретін, еркін білімі арқылы өз білімдерін жүйелі және үздіксіз толтырып, жақтап бара алатын көндікпелерін бірлестіру мүмкіншілігіне ие болған, оларды өмірге жаратуды қолдауы адамды бірлестіруден тұрады.

Оқытушылар оқушылардың еркін білім алулары барысында жолдама берулері, оларды ақылы еңбегі ілімді пайда ету деңгейі және көндікпелері мен құралдандырулары, немесе мақсат қойып білу оған ерісу құралдарын таңдай алуларына көмектесулері, оқушылар уақытқа қарап дұрыс бағдар алған түрде өз іскерліктерін жоспарластырулары талап етіледі.

Кемел адамды көрсету үшін оны жалпылық еркін іскерлігіне тәсірі қажет болып, бұндай өз бетінше жұмыстар мәселелі-іздену характеріне ие болады. Тәлім процесінде оқушылардың іскерлігі және еркіндігі табиғатын үйренуде көптеген бағдарлар бар. Бірінші бағдардың қатар табылуы өте ұзақ тарихқа ие. Оның алғашқы өкілдері грек ғалымдары Афлотун, Сукрот, Аристотелдер болып, олар оқушының іскер және өз бетінше білім иелеу маңызының жан- жақтама өз бетінше іскерлік процесінде жақсы өтуі, адамның бірлесуі және оның қабілеттерінің дамуы өзін-өзі аңдау арқылы сыры баян етілген. Бұндай іскерлік балаға қуаныш сыйлайды, және ол жаңа білімдерді өздікпен әрекеттенеді.

Орта ғасырларда тәлім-тәрбие практикасында догматизм және жаттап алу үкімдарлық еткен. Бұл кезеңде Франсуа Рабле, Мишел Монтен, Томас Морлар Баланы еркіндікке үйрету, онда пікірлеуші адамды тәрбиелеуді талап етіп, осы бағдарды жәнеде бірлестіреді.

Бұндай пікірлер Я.А. Коменский, Ж.Ж. Руссо, К.Д. Учинский және басқалардың педагогикалық шығармаларында дамиды.

Педагог бақлаушы ғалымдар, философ, рухилық, социолог және физиологтар мен бірге мәселенің бұл көрінісін қазіргі кезең өкілінің негізінде адамның қасиеттері теориялық жақтан, бүгінгі күніміз адамы кемел дамудың негізгі сапа көрсеткіші- жетіскендік, еркіндік, зерттеу қатынасықтарын үйреніп теорияда анықтап береді.

Теориялық жақтан өз бетінше жұмыс мазмұнын үйренуде еркін білім алу дамуы мүмкін болады: үйрену практикалық және ұйым-техникалық Б.П. Есипов (60-жылдар) оқу процесінде өз бетінше жұмыстың ролі, орны, міндеттерін негіздеп берді. Оқушылардың білім, көндікпе және оқыту деңгейін арттыруда бір қалыптағы вербал тәлім ұсылы пайдасыз болып қалады. Оқушылардың өз бетінше іскерлігінде тәлімнің мақсаты, білім көндікпелер, шығармашылыққа қаратылғандығының өзгеруі, және де тәлімнің компьютерлестірілуі себепті өсіп барады.

Екінші бағдарда Я.А. Коменский шығармаларында негізге алынған. Оның мазмұны оқушыларды өз бетінше қатынаста қатынасудың сыртқы-практикалық мәселелерін істеп шығудан тұрады. Бұнда мәселенің негізгі ережелерін теориялық жақтан анықтап берудің предметі оқыту, оқытушы және оқушының қатынасының табиғатын жетерлі деңгейде үйренбей және шама етілмей беріледі. Дидактик бағдар орталығында өз бетінше жұмыстардың қолдану тараулары шама етіледі, олардың түрлері үйреніледі, оқу процесінің әр қилы буындарында олардың пайдалану методында ұйымдастырылады.

Оқытушының оқу қатынасына педагог басшылық етуі және өз бетіншелігіндегі проблемасы қойылады және методикалық жақтан шешіледі. Тәлім практикасы көп жақтама оқушылардың сабақта және үйде өз бетінше жұмыстарды пайда ету үшін мазмұнды материалдар мен байытылады.

Үшінші бағдар өз бетінше қатынасы іздену тақырыбы ретінде таңдап алынуы мен белгіленеді. Бұл бағдар негізінен К.Д.Учинский жұмыстарында көзге тасталады. Рухи - педагогик бағдар арасында дамыған ізденулер өз бетінше қатынасығының осы бағдарындағы үйренудегі барлығы бар ұтыстары мен бірге оның процесі және түзілісі қазірге дейін жетерлі деңгейде толық ашып берілмеген.

Бірақ өз бетінше қатынас міндеті, орны және маңызы айрым дүзілген жақтарыда бар. Бұнда мазмұнынан өз-ара жақын екі көрсеткіш көрсетілген болады. Оларды бірлестіру шәрті ретінде қатынасықтың өз бетіншелігі берілді.

Бірінші топарға арнайы көрсеткіштер:

а) мазмұнды бөлімі: түсініктер, символдар қабыл етулер көріністерінде берілген білімдер;

б) тез бөлімі: әр қилы әрекеттер, сыртқы және ішкі көріністен деңгейін арттыру және ұсылдарды қолдау;

в) нәтижеге ие болған бөлім: жаңа білімдер, ұсылдар, әлеуметтік тәжірибе, идеялар, қабілеттер, қасиеттер.

Екінші топарға көрсеткішлер:

а) мазмұнды бөлім: үйренілетін мәселелерді, оқу қатынасы мақсатын анықтау;

б) процесті бөлім: нәтижелерге ерісуге алып келуші адекват ұсылдар әрекеттерді таңдау, белгілеу, қолдану;

в) мотивацион бөлім: сөз пайда ету және қатынасты аңлдау міндеттерін орындалуы жаңа білімдерге қажет.

Өз бетінше қатынас процесінің өзі үш түрлі көріністе көрсетіледі: мотив (майл)- жоспар (әрекет)-нәтиже.

Сондай етіп, әлеуметтік жақтан өз бетінше қатынас өте кең арасында қарап шығылуы мүмкін. Адамның айналасындағы дүниеге әр қандай қатынасында, оның орталығы мен анық өз-ара тәсірінің қалаған көрінісінде

белгілі болады. П.І. Пиднасти, И.А.Зимнянин оқушылар өз бетінше жұмысын орындау мәселесіне арналған монография және ғылыми мақалалардың шамасы өз бетінше жұмыс түсінігінің әр қилы берілгендігін көрсетеді.

Өз бетінше жұмыс - бұл оқытушының басқалар қатынасуысыз, бірақ оның тапсырмасына қарап арнайы ажратылған уақытта орындалатын қатынас болып, бұнда оқушылар өз күштерінен пайдаланған түрде ол немесе бұл көріністе ақыли және де дене тәрбиесі әрекеттері нәтижесінің белгілеп қойылған мақсаттарына ерісу үшін ұмтылады.

Біз өз бетінше түсінігіне А.И.Зимня жағынан берілген белгіге толық құсыламыз. Оның пікірінше өз бетінше жұмыс мақсатқа бағдарланған объект жағынан орындалушы әрекеттер жиындысына ішкі мотивацияланған, құрам тапқан және қатынас процесі және де оның нәтижесіне қарай жақсыланушы ретінде беріледі.

Оның орындалуын жетерліше жоқары деңгейде аңдау, рефлексия, тәртіптілік адамның жауапкершілігін талап етіп, өзін аңдау және кемел таптыру процесі ретінде қанықты пайда етеді.

Біріншіден, осы белгіде өз бетінше оның сабақтықта дұрыс пайда етілген оқу қатынасы нәтижесі болып, арнайы қатынасығының оқушы бос уақытында кеңейттірілуі тереңдестірілуі және жалғастырылуын белгілейді. Оқытушы үшін бұл тек ғана өз оқу әрекеттері жоспарын анықталғандығына емес, бәлкім оқушыларда жаңа оқу мәселелерін шешуде оқу пәні өздестіруінің белгілі бір кестесін дұрыс көрсетуінде білдіреді.

Үшіншіден, өз бетінше жұмыс оқушыдан жетерлі және жоқары деңгейде өзін аңдауы рефлексияға ие болуы, тәртібі , өз-өзін аңдауы, кемел табуы және аңдауы процесі ретінде оқушыға қанықтық сыйлайтын, одан орынлануын талап

ететін оқу қатынасының жоқары түрі көрінісі. Соның үшiнде ол тәлімді, тәрбиелі, дамытушы характерге ие.

Қорытынды

Өзбекстан Республикасы тәуелсіз даму мен жүз берген барлық өзгерістер бұқаралардың тұрмысындағы қажеттіклерді амалға асыруда. Базар қатынастары мен тез даму, оған бейімдесу жеке адамның қасиеттері және кәсіптік шеберліктері қалыптасады. Болажақ кәсіп иелерінде бұндай қасиеттердің қалыптасуында мұғалім қызметі үлкен рол ойнайды.

Президентіміз И.А.Каримов «Кадрлар дайындаудың Ұлттық бағдарламасы» қабыл етілуі мен айтқан сөздерінде тәлім-тәрбие жүйесін әр бір оқытушы балаларымыздың заманагөй білім алуына сай алып баруын талап еткен еді.

Мұғалім өзі жасап жатқан қоғамда өз қызметін қоғам мүдделері үшін қызмет ететін бұқараларды қалыптастырып, олардың да осы қоғамда жасауын қамтамасыз етеді. Оқытушы мұғалімнің еңбегі кең мәністе осы қоғамның өзін қалыптастырады. Ұлы чех педагогы Я.А.Коменский тәлім-тәрбие жұмысының маңыздылығы, ұлылығын сенімді сипаттап, өзінің өмірін жастар тәрбиесіне арнаған және осы бағдарда көптеген еңбектер жазған. Ол оқушыларының жеке қабілетін дамытудың педагогикалық-психологиялық негіздерін жаратқан ұлы ғалым.

Оқытушының кәсіптік қызметінің ұнамды нәтижелерге ерісуінде оның жеке даму қабілеті әдеп-инабаттылық, рухи қасиеттері негізгі фактор болатынын, ең алғаш, жеке үлгісі арқылы өзі тәрбиелеп жатқан әр бір жас оны қабыл етуі есептелетінін көрсетеді. Жас ұрпақ еліміздің еңбек, қаһармандық дәстүрлерін өздестіріп, өзінен үлкен ұрпақтардың ең жақсы қасиеттері негізінде Отанға махаббат, оның экономикалық, саяси құдретін нығайтуға ұмтылып, ата-бабалар ісін жалғастыруы оқушыларының жеке қабілетін дамытуда үлкен маңызға ие. Бұны әр бір оқытушы, сынып басшысы назарда тұтуы маңызды.

Сынып басшысы мектепте ең жауапкершілікті және қажет функцияларды орындайды. Ол сыныпта тәрбиелік жұмыстардың ұйымдастырушысы, оқушылар тәрбиешісі.

Тәуелсіздік қоғамымызды бұданда күшті, берік құратын және онда жасайтын кемел ұрпақ ол: рухи жақтан бай, білімді, физикалық жақтан күшті, қоғам бақыты жолында адал еңбек ететін, әдеп-инабатты, жоқары эстетик сезімге ие болуы керек.

Халық білімдендіруі үшін жауапкерлі мектеп реформасын амалға асыру кезеңінде жан- жақтама жетіліскен жеке адамды тәрбиелеу міндеті басты орынға шығарылады.

Жаңа адамды қалыптастыруда әдеп-инабатты және құқықи тәрбиенің маңызы сенім және әрекеттердің, сөз бенен істің ажыралмас бірлігі негізінде құрылуы тиіс. Мектеп бүкіл адамгершілік мораль, тәуелсіз болашақ тұрмыс жоспарларын, Мемлекетіміздің заңдарын бұлжытпай орындау принциптері бойынша жасау және әрекет етуге болған талаптарды қалыптастыруы қажет.

Тәрбиенің маңызды міндеті барлық оқушыларда өз бетіншелікті, талапшандықты, қоршаған дүниеге белсенділікті қалыптастырудан тұратын болып, қоғамға, еңбекке тұрақты, саналы қатынасты пайда етеді.

Сынып басшысы баланың жас өзгешелігін есепке алып, балалардың әдеп-инабаттылықтың қарапайым ережелерін иелеуге және оларды жүзеге шығаруға үйрету керек.

Бастауыш сынып оқушыларының түсінуіне жеңіл қоғамдық саяси білімдерді, эмоциялық бастан кешірулерді пайда ету тәрбиеге комплексті қатынас есептеледі. Оқушылардың қоғамдық саяси түсінігін қалыптастыра отырып оларды сынып басшысы байытуы және тереңдестіріп баруы керек.

Тәуелсіз қоғам және мектептің дамуының қазіргі кезеңінде тәлім-тәрбиені алдыңғы педагогикалық, инновациялық технологиялар мен байланыстыру, оқушыларды болашаққа саналы қатынас рухында тәрбиелеу заман талабы

есептеледі.

Бастауыш сынып оқушыларының рухи дүниесі, әдеп-инабаттылық келбетіндегі ұнамды қасиеттер мектепте, мұғалім, әсіресе сынып басшысының тәрбиелік тәсірі мен күшейіп отырады. Бастауыш білім берудің мазмұны, оқытудың методикасы жан- жақтама және үйлесімді дамыған жеке адамды қалыптастыруға бағдарланған тәрбие процесін жетілістіру негізі болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1.Каримов И.А. Жоқары рухилық-жеңілмес күш. Т.2008.
- 2.Каримов И.А.Баркамол авлод-Өзбекстон тараққияті пайдеворі.Т- 1997 й.
- 3.Каримов И.А.Негізгі мақсатымыз-елімізде еркін және абат,пәрауан тұрмыс құру жолын бұлжытпай дауам еттіру.2007 ж.декабрь.
- 4.Каримов И.А. «Истиқлол ва маънавият».Т- 1994 й.
- 5.Узбекстон Республикасы «Таълим туғрисида» гі Қонуни. Т-1997 й.
- 6.Абу Наср Фараби. Шығармалары.
- 7.Беруни.Рухият ва таълим-тарбия ҳақида.Т-1999.
- 8.Қобуснома.Нукус-1987 ж.
- 9.П.Юсупова.Мактабгача тарбия педагогикасі.Т-1995 й.
- 10.Одоб бустони ва ахлоқ гулистони.Т-1997 й.
- 11.Мунавваров. Оила педагогикаси.Т-1995 й.
- 12.Оила-давлат таянчи (ғылыми мақолалар).Т-1997 й.
- 13.Э.Гозиев.Оила этикаси ва психологияси.Т-1999 й.
- 14.В.А.Сухомлински. Тарбия ҳақида.Т-1987й.
- 15.О.С. Богданова, В.І. Петрова Бастауыш сыныптардағы тәрбие жұмыстарының методикасы. Нөкіс-1989.
- 16.І.С.Марьенко Организация и руководство воспитательной работой в школе. Москва-1974.
- 17.І.А.Зязюна Основы педагогического мастерства. Москва-1989.
- 18.Қ.Қосназаров, А.Пазылов, А.Тілегенов Педагогика. Нөкіс-2009.
19. Ақли ва ахлоқи тарбия муаммолари.Т-2012 й.
- 20.Халқ таълими журнал. 2010-2013 йй.
- 21.Маърифат газетаси.